

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 415-427, December 2012

***SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ
PROGRAMDAKİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGISAL
FARKINDALIKLARI¹***

***PERCEPTUAL AWARENESS OF SOCIAL STUDIES TEACHER
CANDIDATES REGARDING THE VALUES WITHIN THE
CURRICULUM***

Yrd. Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

*Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Anabilim Dalı*

Yrd. Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA

*Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Anabilim Dalı*

¹ Bu çalışma 26-28 Ekim 2011 tarihleri arasında Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi tarafından düzenlenen Değerler Eğitimi Sempozyumunda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

Abstract

In the study, perceptual awareness of social studies teacher candidates regarding the values within the social studies curriculum has been analyzed. The working group of the study is composed of 71 social studies teacher candidates in total, 36 female (50.7%) and 35 males (49.3%), receiving education at Ahi Evran University. The study is qualitative, consisting of an interview form structured as open-end questions. Content analysis has been used in analyzing the data obtained within the scope of the study and the mentioned data were collected in June 2011. Perceptual awareness of prospective teachers regarding the value concept has been discussed under four main categories, in order to determine their opinions on teaching value. These four categories are respectively as follows; value-centered expressions (42.3% valuiist), society-centered expressions (22.5% socialist), individual-centered expressions (19.7% individualist) and linguistics-centered expressions (15.59% linguist). Grading of social studies teacher candidates regarding the values within the curriculum has been achieved in the following order; Scientism, Respect, Patriotism, Sensitivity, Benevolence, Responsibility, Hard-Working, Honesty, Aesthetic, Being Fair, Peace, Tolerance, Love, Hospitality and Family Unity. When the opinions of pre-service teachers about why the values which they cite as important are necessary to be acquired; they stated that the followings are necessary to be acquired. Scientism value (f:32; %:17) with the pupose of "To reach changing knowledge and technology (f:16)" and "To be in level of contemporary civilizations (f:10)". Respect value (f:27; %:14,6) with the purpose of "To be respectful to differences (f:16)" and "To save right and freedoms (f:11)" and Patriotism value (f:31; %:16,7) with the purpose of "To be beneficial to the motherland and to develop motherland (f:10)" and "To prevent damage of people who don't love motherland (f:6)".

KeyWords: Value education; social studies teaching; candidate teacher; awareness.

Öz

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler öğretimi programındaki değerlere yönelik algısal farkındalıkları incelenmiştir. Araştırmada çalışma grubunu Ahi Evran Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 36'sı (%50,7) kız ve 35'i (%49,3) erkek olmak üzere 71 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma, açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış görüşme formundan oluşan nitel bir çalışmadır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmış olup veriler Haziran 2011'de toplanmıştır. Öğretmen adaylarının değer öğretimi konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla Öğretmen adaylarının değer kavramına yönelik farkındalık algıları 4 ana kategori altında ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla; değeri merkeze alan ifadeler (%42,3), toplumu merkeze alan ifadeler (%22,5), bireyi merkeze alan ifadeler (%19,7), dilbilimi merkeze alan ifadeler (%15,59)'dir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretim programında geçen değerlere ilişkin yaptıkları dereceleme sırasıyla Bilimsellik, Saygı, Vatanseverlik, Duyarlılık, Yardımseverlik, Sorumluluk, Çalışkanlık, Dürüstlük, Estetik, Adil olma, Barış, Hoşgörü, Sevgi, Misafirperverlik ve Aile birliğine önem verme şeklinde gerçekleşmiştir. Öğretmen adaylarının önem attettikleri değerleri için kazandırmaları gerektiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde; bilimsellik değerinin (f:32; %:17) "Değişen bilgi ve teknolojiye ulaşabilmek (f:16)" ve "Çağdaş medeniyetler seviyesinde olma (f:10)" amacıyla, Saygı (f:27; %:14,6) değerinin "Farklılıklara saygılı olabilme (f:16)" ve "Hak ve özgürlükleri koruma (f:11)" amacıyla ve Vatanseverlik

(f:31; %:16,7) değerinin “Vatanına yararlı olma ve onu geliştirme (f:10)” ve “Vatanını sevmeyenin ona zarar vermesini önleme (f:6)” amacıyla kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Değer eğitimi; sosyal bilgiler öğretimi; aday öğretmen; farkındalık.

Giriş

Birçok farklı disiplin tarafından kullanılan değer kavramı dilbilimsel olarak bakıldığında bir şeyin önemini ortaya koyan soyut ölçü, onun değdiği karşılık ve kıymet olarak tanımlanabilir (TDK, 2009). Düşünce, tutum, ilgi, davranış ve ürünlerimizi etkileyen bu ölçüt; bireyin hareketlerine yön veren tercihlerinin dayandığı inançlardır (Allport, 1961). Bireyin yahut oluşturduğu grubun davranışlarındaki amaç, biçim ve süreçleri etkileyen tercihler örüntüsü olan değerler, inançlarımızdır ve doğru ile yanlış ayırt etmede işe koşullar. Birey değerleri doğuş ile kazanmaz; gözlem ya da birebir yaşantı yolu ile edinir. Kasıtlı davranış değiştirme süreci olarak tanımlanan eğitim çerçevesinde değer eğitimi de yer almaktadır. Ders programları ile ilişkilendirilmiş değerlerin kazandırılmasında farklı yollar kullanılabilir. Fakat hangi yol tercih edilirse edilsin değer kazandırmada öğretmenin rolü göz ardı edilemez.

İlköğretim kademesinde etkin vatandaş yetiştirme ve vatandaşlık değerlerinin desteklendiği derslerden biri de sosyal bilgiler dersidir. Önemli bir yere sahip olan bu ders vatandaşlık eğitimi için bilgi, değer ve becerilerin bir arada harmanlandığı toplumsallaşmayı sağlayan bir derstir (Erden, tarihsiz; Allen & Stevens, 1998). Toplumsal yaşama etkin bir vatandaş yetiştirme misyonunu elinde bulunduran sosyal bilgiler öğretiminde öğretmenlerin dersi değer temelli bir sürece dayandırmaları ve konularla değerleri ilişkilendirerek ele almaları kaçınılmazdır.

Öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenler, değerlerin aktarılmasında etkin rol oynarlar. Aktarımın gerçekleşebilmesi ve öğrenciler tarafından özümsemesini kolaylaştırabilmesi için öğretmenin, dersi işlerken kullandığı yöntem ve tekniklere başvurması gerekir (Fidan, 2009) Öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşılma düzeyini incelediği çalışmada Akbaş (2004); değer öğretiminde çoğunlukla öğretmenin merkezde olduğu ve sözel iletişimle kazanımların verildiğini tespit etmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenler okulda verilen değerlerin ailede pekiştirilmediği, aile değerleri ile çatıştığı ve işbirliğinin değer eğitimi konusunda sağlanamadığını dile getirmişlerdir. Çevre, aile ve okul işbirliği gerçekleştirme çalışmaları yapılırsa da değerler eğitiminde başrolün öğretmende olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programı değer eğitimi kapsamında incelendiğinde; *Aile birliğine önem verme, Adil olma, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı olmaya önem verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik olmak üzere 20 değer ile sınıflandırıldığı* görülmektedir (MEB, 2005: 89). İlköğretim sosyal bilgiler dersi programında değerler eğitimine yer verildiği daha önceki programlara göre ön plana çıkarıldığı

ancak uygulama boyutunda programla bütünleştirilemediği söylenebilir (Çengelci, 2010). Buna ek olarak sosyal bilgiler programını yürütmekle hükümlü olan sosyal bilgiler öğretmeni yetiştiren birimlerin programı ve ders kur tanımlarına bakıldığında ne birebir değer eğitimine karşılık gelen bir derse ne de sosyal bilgiler öğretim programlarındaki değerlere ilişkin birkaç haftalık da olsa değer eğitimi konusuna yer verilmemiştir. Bu durumda yetişen öğretmen adaylarının duyuşsal öğrenmeleri kazandırmaları ve programın gerektirdiği değer başlıklarını vermeleri konusunda sıkıntılar doğacağı düşünülmektedir.

Çalışma buradan hareketle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında geçen değerlere ilişkin algısal farkındalıkları kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Literatür incelendiğinde öğretmen adaylarının değerlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, ahlaki hükümleri ve öğretmen eğitiminde değer eğitimi üzerine çalışmalara (Willemse ve diğ., 2005; Sarı, 2005; Schussler ve diğ., 2008; Dilmaç ve diğ., 2008; Akın & Özdemir, 2009; Fidan, 2009; Tay, 2009; Yılmaz, 2009; Balcı & Yanpar Yelken, 2010; Yılmaz ve diğ. 2010; Altunay & Yalçınkaya, 2011) rastlanmakla birlikte sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer kavramına ilişkin algısal farkındalıklarını kontrol eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretmen adaylarının değer algılarının öğretmenlerin hayat görüşü, değer öğretimindeki pratikleri ve mesleğe yönelik tutumları üzerinde önemli etkilerinin olması beklenir (Balcı & Yanpar Yelken, 2010). Bu bağlamda çalışmanın bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler eğitimi programındaki değerlere yönelik algısal farkındalıklarının tespiti için yapılan bu çalışma nitel bir araştırmadır. Herhangi bir istatistiksel işlem ya da başka bir sayısal araç olmaksızın verilerin üretildiği araştırma yaklaşımı nitel araştırma olarak tanımlanır (Altunışık, 2005). Araştırılan konunun araştırmacıların bakış açıları ile görebilmeyi ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapı ve süreçleri incelemeyi olanak sağlayan nitel araştırmalar bu özellikleri ile önem kazanırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 39-40).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği'nde öğrenim gören 36 (%50,7) kız ve 35 (%49,3) erkek olmak üzere toplam 71 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan sosyal bilgiler öğretmen adayları lisans programındaki tüm dersleri tamamlamış son sınıf öğrencileridir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Formda öğrencilere;

1. Sizce değer nedir?
2. Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında öğrencilere kazandırılması gereken değerlerden size göre en önemli yedi tanesini önem sırasına göre yazınız.
3. 2. soruda önem atfettiğiniz değerlerin niçin kazandırılması gerektiğini gerekçeleri ile yazınız.

şeklinde üç açık uçlu soru yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı sosyal bilgiler öğretmen adaylarına Haziran 2011'de dördüncü yarıyılın sonunda uygulanmıştır. Verilerin çözümlemesinde içerik analizi

kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi, dokümanın içindeki yazılan ve söylenenlerin hazırlanan açıklayıcı bir yönergeye göre ne kadar sıklıkla söylendiğinin ya da söylenmediğinin tespit edilmesidir (Aziz, 2008). Araştırmada nitel araştırma ile toplanan veriler nicel analiz süreçlerine de tabi tutularak yazılı veri sayılara dökülerek nitel veri nicelleştirilmiştir. Sorulara verilen cevaplar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenerek kategoriler oluşturulmuş daha sonra ortak kategorilerde uzlaşılı olup olmadığı kodlar karşılaştırılarak incelenmiştir. Kodların karşılaştırılmasında tutarlık oranı uyuşum yüzdesi formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Türnüklü,2000:551). Bu veriler, genel kategori olarak tablollaştırılıp, frekans ve yüzde değerleri ile birlikte bulgular bölümünde verilmiştir. Araştırmada, kodlamalardaki uyuşum yüzdesi; birinci soru için 0,82; üçüncü soru için 0,86 hesaplanırken; toplamda tüm sorular için genel uyuşum yüzdesi 0,84 olarak hesaplanmıştır. Uyuşum yüzdesinin % 70 veya daha üstü olması yeterli görüldüğünden veri analizi açısından güvenilirlik sağlanmıştır. Uyuşum yüzdesi (Aggreement percantage) formülü aşağıda verilmiştir. (Türnüklü, 2000:551)

$$P = \frac{Na}{Na + Nd} \times 100 \quad (P: \text{uyuşum yüzdesi, Na: uyuşum miktarı, Nd: Uyuşmazlık miktarı})$$

Bulgular

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sorulara verdiği cevaplar kategoriler halinde araştırmacılar tarafından incelenerek her bir kategorinin frekans ve yüzdesi verilmiştir (Tablo1).

Değer Kavramına Yönelik Algısal Farkındalıklarına İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer kavramına yönelik farkındalık algıları 4 ana kategori altında ele alınmıştır.

- *Değeri merkeze alan ifadeler:* Kazanılması veya kazandırılması istenen değeri öne çıkaran farkındalık.
- *Toplumunu merkeze alan ifadeler:* Toplumunu bir arada tutma, toplum tarafından kabul görmeyi öne çıkaran farkındalık.
- *Bireyi merkeze alan ifadeler:* Bireyin davranış, kişisel özellik ve görüşlerini öne çıkaran farkındalık.
- *Dilbilimi merkeze alan ifadeler:* Dilbilimsel olarak sözlük anlamını öne çıkaran farkındalık.

Tablo1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Kavramına Yönelik Algısal Farkındalıkları

ANA KATEGORİ	ALT KATEGORİ	f	%	Toplam	
				f	%
Değeri merkeze alan ifadeler	Kazanılması veya kazandırılması istenen düşünce, davranış, huy	20	28.2	30	42.3
	Ders içinde verilen kazanımlar	5	7		
	İnsanlar için önem arz eden görüş, duygu, davranış	4	5.6		
	Etkin vatandaş yetiştirmek	1	1.4		
Toplumu merkeze alan ifadeler	Toplum tarafından kabul görmüş ortak davranış, gelenek, görenek	13	18.3	16	22.5
	Toplumu ayakta tutan kuvvet	2	2.8		
	Toplumsal yaşamın ölçüm aracı ve birimi	1	1.4		
Bireyi merkeze alan ifadeler	Bireye kazandırılması gereken kişilik özellikleri	5	7.0	14	19.7
	Kişinin kültür, gelenek ve göreneklere uygun davranması	4	5.6		
	Kişide olması gereken manevi özellik	2	2.8		
	Bireyin yaptığı iyi-kötü, doğru-yanlış, olur-olmaz ölçütlerinin tümü	2	2.8		
	Bireyin akıl ve vicdanla ortak karar vermesi	1	1.4		
Dilbilimi merkeze alan ifadeler	Bir şeye verilen kıymet, önem	9	12.7	11	15.5
	Bir şey karşısında verilen soyut ölçü	2	2.8		

Değeri merkeze alan ifadeler: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yarıya yakını (30) değer kavramını kazanılması veya kazandırılması gereken özellik olarak düşünmektedir. Değerci bir bakış açısı geliştirerek değeri merkeze alan görüşte 15 kız ve 15 erkek öğretmen adayı bulunmaktadır. Buradan öğretmen adaylarının değerci bir bakış açısı geliştirmede cinsiyet faktörünün baskınlığından söz edilemez. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir: (15K, 15E)

“Değer; bir kimseye kazandırılması gereken davranışlardır.” (Öğretmen Adayı, 11,K)

“...ilk önce aileden başlayarak daha sonra ise okullarda ve çevrede bireylere kazandırılması gereken her şey...” (ÖA, 12, E)

“Bizde var olmayan davranışların kazanılması, öğrenilmesi...” (ÖA, 38, K)

“...kişiye toplum tarafından, okulda, arkadaş çevresinde kazandırılan görüş, duygu...” (ÖA, 60, K)

Toplumu merkeze alan ifadeler: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sahip oldukları ikinci en önemli değer farkındalık algısı toplumla ilişkilendirilmiş, toplumda kabul görmeyi ve topluma uyumlu olmayı öne çıkaran anlayıştır. Öğretmen adaylarının 16’sı değeri toplumsal yaşamın devamını sağlayan ortak hareket ediş olarak algılamaktadırlar. Toplum yanlısı bakış açısı geliştirerek değer kavramı farkındalıklarını toplumu merkeze alan bir görüşle ortaya koyan öğretmen adaylarının 10’u erkek 6’sı kızdır. Buradan toplum yanlısı bakış açısını daha çok erkek öğretmen adaylarının geliştirdikleri söylenebilir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir: (10E, 6K)

“...toplumun genelinde kabul görmüş, örf adete dayalı yıllarca süre gelen davranışlar....toplumun genel görüşü, yapısı...” (ÖA, 9, E)

“Toplum tarafından kabullenilen ve kendine münhasır bir işlevi olan insanların tarihten günümüze yoğrula geldiği özümsemiş gelenek, görenek..” (ÖA, 21, E)

“..toplumun yargılama kriterleridir....Toplumsal davranışın ölçüm aracı ve birimidir.” (ÖA, 33, E).

“..toplumu ayakta tutan ve gelişmesini sağlayan unsurlar.” (ÖA, 67, E)

Bireyi merkeze alan ifadeler: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının üçüncü sıradaki değer farkındalık algısı bireyi öne çıkaran görüştür. Bu görüşte öğretmen adayları bireysel özellikler ile bireyin yapıp ettiklerinin ahlaki muhakemesi üzerinde durmaktadırlar. Burada öne çıkan değerlerin toplum tarafından değil birey tarafından akıl ve vicdan mahkemesinin kararı sonucu ortaya çıktığını iddiasıdır. Öğretmen adaylarının 14’ü değeri bireyin sahip olduğu ve kendine has olan özellikleri olarak algılamaktadırlar. Birey yanlısı bakış açısı geliştirerek değer kavramı farkındalıklarını bireyi merkeze alan bir görüşle ortaya koyan öğretmen adaylarının 9’u kız 5’i erkektir. Buradan birey yanlısı bakış açısını daha çok kız öğretmen adaylarının geliştirdikleri söylenebilir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir: (9K, 5E)

“..insanın kendi dünyasında ayırımı yaptığı iyi-kötü, doğru-yanlış, olur-olmaz ölçütlerinin tümü...” (ÖA, 17, K)

“...bireyin toplumsal, ekonomik, ideolojik unsurlara dayalı “iyi-kötü” “doğru-yanlış” gibi temel ölçütleridir.” (ÖA, 18, E)

“..kişinin gelişimini sağlayan iyi bir insan iyi bir vatandaş olmak için tercih ettiği bireysel özellikler..” (ÖA, 43, K)

“..insanın duygusal yönüyle ilişkilidir...insanların akıllarıyla ve vicdanlarıyla düşünüp ikisini harmanlayarak karar vermesidir..” (ÖA,53, K)

Dilbilimi merkeze alan ifadeler: Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer farkındalık algıları en az düzeyde dilbilimsel olarak tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının 11’i değeri dilbilimsel olarak algılayarak sözlük anlamı ile farkındalıklarını ortaya koymuşlardır. Bu kategoride öne çıkan değer kavramının literatürde yer alan sözlük anlamının kullanılmasının tercih edildiğidir. Aşağıda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir: (6K, 5E)

“...herhangi bir şeyin ölçülmesinde kullanılan soyut ölçüttür.” (ÖA,7)

“Değer; bir kişiye, bir olaya, bir nesneye ya da duruma yüklenen anlam, kıymet, önemdir.” (ÖA,24)

“..bir şeyin önemidir. Hatta birey o şeye güç ulaşıyor, ulaşırken çaba sarf ediyorsa o şey o kadar değerlidir. Yani değer kıymettir.” (ÖA, 28)

“..insanın herhangi bir şeye karşı verdiği önemdir. Gözle görülmez. Soyut bir ölçüttür.” (ÖA, 36)

Değerlere Atfedilen Önem Sıralamasına İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında öğrencilere kazandırılması gereken değerlerden önem atfettikleri ilk yedi değere ilişkin bulgular Tablo2’de verilmiştir. Öğretmen adaylarından Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda geçen

değerleri önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde öğretmen adaylarının sıralamaya öğretim programında yer almayan bazı ifadeleri de (özgüven, çağdaşlaşma, tarihsel empati, yurttaşlık vb.) ekledikleri tespit edilmiştir. Ancak bu ifadeler derecelendirmeye dahil edilmemiştir.

Tablo2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerlere atfettikleri önem sıralaması

DEĞERLER	İlk 7'deki		1.sıra		2.sıra		3.sıra		İlk 3'teki	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Adil olma*	19	5,5	-	-	4	6,8	3	5,2	7	3,8
Aile birliğine önem verme	4	1,2	1	1,5	-	-	1	1,8	2	1,1
Bağımsızlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Barış*	18	5,2	-	-	-	-	2	3,4	2	1,1
Bilimsellik*	44	12,7	15	22,1	9	15,2	8	13,8	32	17,2
Çalışkanlık*	25	7,2	3	4,4	3	5,1	6	10,3	12	6,5
Dayanışma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Duyarlılık*	30	8,7	4	5,9	5	8,5	4	6,9	13	7,1
Dürüstlük*	24	6,9	5	7,4	5	8,5	4	6,9	14	7,6
Estetik*	20	5,8	1	1,5	4	6,8	4	6,9	9	4,9
Hoşgörü	15	4,3	1	1,5	2	3,4	2	3,4	5	2,7
Misafirperverlik	5	1,4	-	-	-	-	2	3,4	2	1,1
Özgürlük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlıklı olmaya önem verme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saygı*	42	12,1	9	13,2	11	18,5	7	12,1	27	14,6
Sevgi	6	1,7	2	2,8	-	-	1	1,8	3	1,6
Sorumluluk*	28	8,1	5	7,4	7	11,9	4	6,9	16	8,6
Temizlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vatanseverlik*	36	10,4	19	27,9	7	11,9	5	8,6	31	16,7
Yardıms severlik*	30	8,8	3	4,4	2	3,4	5	8,6	10	5,4
Toplam	346**	100	68**	100	59**	100	58**	100	185	100

*Sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıf öğretim programında geçen değerler.

**Programdaki değerlerin sıralanması istendiğinden program dışı yazılan değerler sıralamaya alınmamıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretim programında geçen değerlere ilişkin yaptıkları dereceleme sırasıyla *Bilimsellik*, *Saygı*, *Vatanseverlik*, *Duyarlılık*, *Yardıms severlik*, *Sorumluluk*, *Çalışkanlık*, *Dürüstlük*, *Estetik*, *Adil olma*, *Barış*, *Hoşgörü*, *Sevgi*, *Misafirperverlik* ve *Aile birliğine önem verme* şeklinde gerçekleşmiştir. Öğretmen adayları programda geçen değerlerden 15 tanesini sıralamaya koymuş, 5 tanesine ise herhangi bir şekilde değinmemiştir. *Bağımsızlık*, *Dayanışma*, *Özgürlük*, *Sağlıklı olmaya önem verme* ve *Temizlik* değerleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer derecelemelerine girememiş değerlerdir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu değerler için dereceleme yapmaması bu değerlerin sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. sınıf değerleri olmasından kaynaklanabilir. Bu açıdan bakıldığında öğretmen adaylarının 4 ve 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi programında yer alan *Aile birliğine önem verme*, *Hoşgörü*, *Misafirperverlik* ve *Sevgi* değerlerini ise dereceleme aldığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının önem derecesinde sınıf düzeyinde bir ayırım yapmadığı söylenebilir.

Tablo'2 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 1.sırada en çok *Vatanseverlik* (f:19; %:27,9) değerini dereceledikleri görülmektedir. 1.sırada önem atfettikleri

ikinci değer ise *Bilimsellik* (f:15; %:22,1), üçüncü sırada önem atfettikleri değer ise *Saygı* (f:9; %:13,8) değeridir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 2.sırada en çok *Saygı* (f:11; %:18,5) değerini derecededikleri görülmektedir. 2.sırada önem atfettikleri ikinci değer ise *Bilimsellik* (f:9; %:15,2), üçüncü sırada önem atfettikleri değer ise *Sorumluluk* ve *Vatanseverlik* (f:7; %:11,9) değerleridir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 3.sırada en çok *Bilimsellik* (f:8; %:13,8) değerini derecededikleri görülmektedir. 3.sırada önem atfettikleri ikinci değer ise *Saygı* (f:7; %:12,1), üçüncü sırada önem atfettikleri değer ise *Çalışkanlık* (f:6; %:10,3) değeridir.

Sosyal bilgiler öğretim programında geçen değerlere ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yaptığı önem derecelemesinde ilk üçte derecededikleri değerlerin ilk üç toplam değerleri incelendiğinde ise öğretmen adaylarının sırasıyla *Bilimsellik* (f:32; %:17,2), *Vatanseverlik* (f:31; %:16,7) ve *Saygı* (f:27; %:14,6) değerlerini öne çıkardıkları görülmektedir. Buradan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrencilerine kazandırmakla yükümlü oldukları değerlerden en çok bilimsellik, vatanseverlik ve saygı değerinin öncelikli olarak aktarılması gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

Önem Atfedilen Değerlerin Niçin Kazandırılması Gerektiğine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ilk üç sırada önem atfettikleri değerlere ilişkin kazandırılma gerekçesi Tablo3'te verilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları, en önemli değer olarak ifade ettikleri *Bilimsellik* (f:32; %:17) değerinin “*Değişen bilgi ve teknolojiye ulaşabilmek (f:16)*” ve “*Çağdaş medeniyetler seviyesinde olma (f:10)*” amacıyla kazandırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Öğretmen adaylarının, *Bilimsellik* değerinin kazandırılması nedenlerini sırasıyla “*Karşılaşılan problemleri bilimsel yolla çözebilmek (f:5)*”, “*Farklı bakış açıları geliştirip toplumsal olaylara bilimsel bakabilmek (f:3)*”, “*Dogmatiklikten uzaklaşmak (f:3)*”, “*İnsanlık (f:1)*”, “*Objektif olabilmek (f:1)*” gibi sebepler izlemektedir.

İkinci derecede önem atfettikleri *Vatanseverlik* (f:31; %:16,7) değerini “*Vatanına yararlı olma ve onu geliştirme (f:10)*” ve “*Vatanını sevmeyenin ona zarar vermesini önleme (f:6)*” amacıyla kazandırılması gerektiği öğretmen adayları tarafından ifade edilmektedir. Öğretmen adaylarının *Vatanseverlik* değerinin kazandırılma nedenlerini sırasıyla “*Devletin devamlılığı ve uzun ömürlü olması (f:5)*”, “*Üzerinde yaşanacak bir toprağa ihtiyaç olduğundan (f:4)*”, “*Toplumu bir arada tutabilmek için (f:4)*”, “*Geçmişten günümüze ülkemizi sevmek için (f:3)*” gibi sebepler izlemektedir.

Tablo3. Öğretmen adaylarının önem atfettikleri ilk üç değerın öğretilme gerekçesine ilişkin görüşleri

İlk 3 Değer	Kazandırılma Gerekçesi	f	%
Bilimsellik	Değişen bilgi ve teknolojiye ulaşabilmek için	16	22.5
	Çağdaş medeniyetler seviyesinde olmak için	10	14.1
	Karşılaşılan problemleri bilimsel yolla çözebilmek için	5	7
	Doğmatiklikten uzaklaşmak için	3	4.2
	Farklı bakış açıları geliştirip toplumsal olaylara bilimsel bakabilmek için	3	4.2
	Objektif olabilmek için	1	1.4
	İnsanlık için	1	1.4
Vatanseverlik	Vatanına yararlı olabilmek onu geliştirmek için	10	14.1
	Vatanı sevmeyenin zarar vereceğinden	6	8.5
	Devletin devamlılığı ve uzun ömürlü olması için	5	7
	Toplumunu bir arada tutabilmek için	4	5.6
	Üzerinde yaşanacak bir toprağa ihtiyaç olduğu için	4	5.6
	Geçmişten günümüze ülkemizi sevmek için	3	4.2
	Başkasının sömürgeci olmamak için	1	1.4
Saygı	Hak ve özgürlükleri korumak için	11	15.5
	Farklılıklara saygı için	16	22.5
	Kültürel mirasa saygı	2	2.8
	Büyüklerle saygı göstermek için	1	1.4
	Paylaşmayı bilen özgürlükçü bir toplum oluşturmak için	1	1.4
	Doğa ile barışık çevreyi koruyan birey olmak için	1	1.4
	Sağlıklı iletişim için	1	1.4

Üçüncü derecede önem atfettikleri Saygı (f:27; %:14,6) değerinin “Farklılıklara saygılı olabilmek (f:16)” ve “Hak ve özgürlükleri koruma (f:11)” amacıyla kazandırılması gerektiği öğretmen adayları tarafından ifade edilmektedir. Öğretmen adaylarının Saygı değerinin kazandırma nedenlerini sırasıyla “Kültürel mirasa saygı (f:2)”, “Doğa ile barışık çevreyi koruyan birey olmak için (f:1)”, “Sağlıklı iletişim için (f:1)” gibi sebepler izlemektedir.

Tartışma ve Sonuç

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretimi programındaki değerlere yönelik algısal farkındalıklarının incelendiği bu çalışmada elde edilen sonuçlar ve ilgili yorumlar şöyledir:

Öncelikle öğretmen adaylarının değer kavramına yönelik farkındalık algıları 4 ana kategori altında ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla; *değeri merkeze alan ifadeler (değerci)*, *toplumu merkeze alan ifadeler (toplumcu)*, *bireyi merkeze alan ifadeler (bireyci)*, *dilbilimi merkeze alan ifadeler (dilbilimsel)* tür. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yarıya yakını değeri merkeze alan bir görüş benimsemiştir. Balcı ve Yelken Yanpar’ın ilköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları kontrol eden çalışmalarında da bazı kategoriler örtüşmektedir (Balcı ve Yanpar Yelken, 2010). 214 sınıf ve branş öğretmenin katıldığı bu çalışmada “ölçüt olarak değer”, “birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer”, “davranışlar bütünü olarak değer”, “maddi ve manevi unsurlar olarak değer”, “kurallar bütünü olarak değer”, “nitelik olarak değer” ve “değer eğitiminin işlevleri” olarak adlandırılan 7 temaya ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretim programında geçen değerlere ilişkin yaptıkları dereceleme ise sırasıyla *Bilimsellik*, *Saygı*, *Vatanseverlik*, *Duyarlılık*, *Yardımseverlik*, *Sorumluluk*, *Çalışkanlık*, *Dürüstlük*, *Estetik*, *Adil olma*, *Barış*, *Hoşgörü*, *Sevgi*, *Misafirperverlik* ve *Aile birliğine önem verme* şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sıralama birebir

aynı olmamakla birlikte öğretilmesi gereken değerler sıralaması için yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Yıldırım, 2009; Balcı ve Yanpar Yelken, 2010).

Ek olarak Graves'in değerler ve yaşam biçimleri hiyerarşisi (Graves, 1970) esas alınarak yedi düzeyde öğretmen adaylarının değer kavramına ilişkin farkındalık kategorileri incelenecek olunursa öğretmen adaylarının %42,3'ünün 2. düzey geleneksel var olma düzeyinde kaldıkları, %19,7'sinin 3. düzey olan benmerkezci var olma düzeyinde oldukları, %15,5'inin 5. düzey materyalist var olma düzeyinde çıktıkları, %22,5'inin 6. düzey toplumsal var olma düzeyine ulaştıkları söylenebilir.

Öğretmenlerin okul ve çevrenin değerleri ile uyumlu ve örtüşük davranması gerekir. Yaygın olarak öğretmenlerin genellikle orta sınıftan geldiği görüşü egemendir. Dolayısıyla öğretmenlerin genel olarak orta sınıfın değerler sistemi davranışlarına sahip olduğu; problem çözme, çatışan rolleri dengeleme ve değer aktarımında mesleki gelişiminin yanında kişisel gelişim ürünlerini kullandığı söylenebilir (Bursalıoğlu, 2000). Sosyal bilgiler öğretiminde değer kazanımı üzerine yaptığı çalışmada Çengelci; sınıf içinde öğretmenin değerler eğitimi yaklaşımlarını sistemli biçimde izlemediği, ders sürecinde plansız biçimde yeri geldikçe değerler eğitimine yer verdiği sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenin sosyal bilgiler öğretiminin değer aktarımında kendini son derece önemli bir role sahip olduğunu düşünmesine rağmen aile ve toplumun eğitimi yeterince desteklememesi ve medyanın olumsuz etkisi, olumsuz arkadaşlar ve sınıf dışı aktivitelerin yerine getirilememesi gibi şeyler değer eğitiminin en önemli sorunu olduğunu vurgulamaktadır (Çengenci, 2010).

Etkili bir vatandaş yetiştirmede anahtar rol üstlenen sosyal bilgiler öğretiminde değer aktarımının eksiksiz ve doğru gerçekleşebilmesi için öğretmenlerin kişisel gelişimleri yanında iyi bir donanımla meslek hayatına hazırlanmalarını şarttır. Öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin bölümlerinde, değerler eğitimi ile ilgili bir ders yer almamaktadır. Öğretmen adaylarının sonraki yaşamlarında değer yargıları ve değerler eğitimi konularında yeterince eğitimsel bilgiye sahip olmamaları sorununu ortaya çıkarmaktadır (Yazıcı, 2006). Bunun gerçekleşebilmesi için sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programında değerler eğitimine ilişkin bir dersin eklenmesi ön koşuldur. Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk aktivitelerinin fakülte, sınıf ve çevre işbirliği ile sıkı bir koordinasyonla gerçekleşmesi değerlerin bireysel kazanımında da etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, O. (2004). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi. Ankara.
- AKIN, U. VE ÖZDEMİR, M. (2009). Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi Örneği. *Ankara Eğitim Fakültesi Dergisi* 42:2, 183-198.
- ALLEN, M. G. AND STEVENS, R. L. (1998). Middle grades social studies: teaching and learning for active and responsible citizenship. Allyn and Bacon: Boston.
- ALLPORT, G.W. (1961). *Pattern and growth in personality*. NY: Holt, Rinehart & Winston.

- ALTUNIŞIK, R., COŞKUN, R., BAYRAKTAROĞLU, S. VE YILDIRIM, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- ALTUNAY, E. VE YALÇINKAYA, M. (2011). Öğretmen Adaylarının Bilgi Toplumunda Değerlere İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Cilt 17, Sayı 1, ss: 5-28.
- AZİZ, Aysel. (2008). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BALCI, F. Ayşe. VE YANPAR YELKEN, Tuğba. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 39: 81-90.
- BURSALIOĞLU, Ziya. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.
- ÇENGELCİ, Tuba. (2010). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi*: Eskişehir.
- DİLMAÇ, Bülent. VE BOZGEYİKLİ, Hasan. & ÇIKILI, Yahya. (2008). Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Cilt 6, No. 16, 69-91.
- ERDEN, Münire. (TARİHSİZ). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Alkım Yayınevi: İstanbul.
- FİDAN, Nuray. Kurtde. (2009). Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*. 2 (2); 1-18.
- GRAVES, Clara. W. (1970). Levels of existence: an open system theory of values. *Journal of Humanistic Psychology*, 10 (2) 131-154.
- MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. – 7. Sınıf Öğretim Programı ve Klavuzu. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. Devlet Kitaplığı Müdürlüğü: Ankara.
- SARI, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, 73-88.
- SCHUSSLER, D. L. VE BERCAW, L. A. & STOOKSBERRY, L. M. (2008). Using Case Studies To Explore Teacher Candidates' Intellectual, Cultural and Moral Dispositions. *Teachear Education Quarterly*. Spring:105-122.
- TAY, Bayram. (2009). Prospective teachers' views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Social and Behavioral Sciences*, 1, 1187-1191.
- TÜRNÜKLÜ, Abbas. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(24), ss:543-559
- TDK. (2009). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- YAZICI, Kubilay. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı:19; 489-498.
- YILDIRIM, Kasım. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomenological approach. *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.

- YILDIRIM, Ali. VE ŞİMŞEK, Hasan. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, Ercan. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 7, No. 17, 109-128.
- YILMAZ, Ercan., AVŞAROĞLU, Selahattin. VE DENİZ, Metin. (2010). An investigation of teacher candidates' value preferences. *Social and Behavioral Sciences*, 2-2, 4943-4948.
- WİLLEMSE, M. AND LUNENBERG, M. AND KORTHAGEN, F. (2005). Values in education: a challenge for teacher educators. *Teaching and Teacher Education* 21: 205–217.